

A magyar kultúra szerepe a Kárpát-medencében

A konferencia szervezőitől kapott előadás címét szeretném úgy kiegészíteni, hogy az a magyar kultúra lehetséges szerepéről szóljon. Ezt a kiegészítést az a tény indokolja, hogy ma még korántsem használjuk ki a kultúra azon funkcióit, amelyek hozzájárulnak a társadalmi kérdések megoldásához, a gazdasági teljesítmény fokozásához, illetve végső soron a jóléthez.

Előadásomban azt fogom áttekinteni, milyen kihívások érik Magyarországot, tágabb értelemben a teljes magyarságot, mire van szüksége a magyarságnak; mit tud tenni a kultúra, és végül mit tudnak tenni a könyvtárak.

Ami leginkább aggaszt bennünket mostanában, az a demográfiai kihívás. Ez röviden annyit jelent, hogy csökkenő számú és egyre idősebbé váló népesség jellemzi szinte egész földrészünket. A másik nagy kihívás az, hogy versenyképességünk – összehasonlítva Észak-Amerikával vagy a távol-keleti országokkal – nem növekszik. Ez utóbbi kihívás megválaszolásában a kultúra a tudástőke növelésével tud részt venni.

A politikai döntéshozók megnyilatkozásaiban gyakran találkozunk azzal a megállapítással, hogy magasabb hozzáadott értéket előállítani tudó munkaerőre van szükségünk, amely képes a nagyobb termelékenységre; de nem pusztán „munkaerőre”, hanem olyan polgárokból álló középosztályra is szükség van, amelynek tagjai „vagyonra váltható tudással rendelkeznek”. Így lenne reális lehetőség arra, hogy a következő nyolc évben a kelet-közép-európai régió vezető, versenyképes állama legyünk.

Szintén elvárás a közszférával – benne a kulturális szolgáltatásokkal – szemben, hogy tevékenységünk járjon kimutatható, mérhető pozitív társadalmi hatással. Az elmúlt két évtizedben több értékelő tanulmány született főleg a gazdasági, emellett a társadalmi hatás mérésére vonatkozóan, azonban a mérés mégsem vált rendszeressé. Kívánatos lenne, hogy legyenek nemzetközi szinten is összehasonlítható adatsorok, de addig is, amíg ezek gyűjtésének rendszere kiépül, munkánk teljesítményét kvalitatív eszközökkel tudjuk értékelni. Véleményem szerint a legbiztosabb módszer az, ha egyszerű szavakkal, mindenki számára érthető módon tudjuk leírni, hogy mit ad a kultúra a közösségnek. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Kulturális Kapcsolatok Főosztályán megkíséreltük három egyszerű állításba sűríteni mindazt, amit a kultúra ad a társadalomnak.

- **„A kultúra felemel!”**

Ünnepeinken a kultúra nyújt felemelő élményt, ami ezeket a napokat kiemeli a hétköznapok sorából. A kultúra felemeli a leszakadó rétegből azokat, akik felfedezik, kipróbálják és másoknak megmutatják tehetségüket. A kulturális tevékenységek révén az emberek olyan értékekhez férnek hozzá, amelyek szükségesek mind az egyén, a helyi közösségek, mind pedig az egész nemzet emelkedéséhez. A kulturális tevékenységek alkalmat teremtenek az attitűdfőmálásra, illetve a transzverzális kompetenciák fejlesztésére. Az attitűdfejlesztés éppen azt a célt szolgálja, hogy a magyar polgári középréteg szélesedjen, és az emberek rendelkezzenek „vagyonra váltható tudással”. Miután ez a konferencia Kárpát-medencei szinten vizsgálja a könyvtárosi munkát, indokolt, hogy a kultúra nemzetpolitikai szerepéről is szóljunk: reményeink szerint segít az embereknek, hogy helyben boldoguljanak.

- **„A kultúra összehoz!”**

A közösségfejlesztés, a közösségi innováció, a közösségi tervezés a kulturális intézményekben „összehozza” azokat az embereket, akik kulturális értékekre vágnak, vagy egyszerűen csak találkozni akarnak másokkal, így javítva a társadalmi kohéziót, a bizalmat.

Nemzetpolitikai szempontból kiemelendő, hogy a kultúra, a közös anyanyelv, a közös hagyományok, értékek, szokások megismerése, ápolása révén összehozza a szétszakadt nemzettest részeit.

A kultúra szakértői segítséggel „összehozza” azokat is, akik felelősséget érzenek szűkebb vagy tágabb közösségük iránt, és keresik, hogyan lehetne az aktuális kihívásokra választ találni, fejlődni, „egyről a kettőre jutni”, így tehát alkalmat teremt a felelős polgári magatartás megtanulására, megélésére. A kultúra összehozza a jó ötleteket, és előbb-utóbb összehozza az ötletek megvalósításához és az előrelépéshez szükséges pénzeket is.

- **„A kultúra gyarapít!”**

Gyarapítja a nemzetet összetartó erőt, és gyarapítja azt a szellemi tőkét, amelyre szüksége van a nemzetnek a megmaradáshoz, valamint ahhoz, hogy sikeresek legyünk a világban. A kultúra a tömegeből való kiemelkedési lehetőséget jelent a tehetségeknek, bemutatkozási, megmérettetési alkalmat biztosít számukra. A kultúra kiemeli a sikeres alkotókat és alkotásokat a középszerűek sorából, díjazza, elismeri, támogatja azokat, így gyarapítva a követendő példákat. A kultúra az elismert és a közönség számára hozzáférhetővé tett alkotásokkal gyarapítja a nemzeti vagyont. A kultúra a szerzői jogi alapú tevékenységek, a kulturális, illetve kreatív gazdaság, valamint az idegenforgalom révén igen jelentős mértékben hozzájárul nemzetgazdaságunk teljesítőképességének gyarapodásához, munkaal-kalmakat teremt, sokaknak megélhetést biztosít.

Végül külföldön a kultúra az, ami alkalmas arra, hogy a magyarok egyedül, elismerésre méltó teljesítményével kiemelje országunkat a többiek közül, elismerést szerezzen számunkra, így gyarapítva a magyarság iránt érdeklődők, rokonszenvet érzők számát.

A kultúra „gyarapító” funkciójára vonatkozóan konkrét adatokkal is rendelkezünk. 2011-ben például (a Filmap és az MTVA forrásai nélkül) mintegy 69,3 milliárd forintot fordítottunk a kultúra finanszírozására. Ugyanebben az évben a szerzői jogi alapú ágaza-

tok összes hozzájárulása a bruttó nemzeti termékhez 7,62 százalék, azaz 1800 milliárd forint volt, ami körülbelül 26-szorosa az előbb említett kultúrára fordított összegnek. Ezek az ágazatok – benne a könyvtárak is – a foglalkoztatás 7,38 százalékát tették ki. Ezzel a teljesítménnyel nemzetközi összehasonlításban is jól állunk: olyan mezőnyben foglalunk helyet, amelynek tagja Korea, Ausztrália vagy Szlovénia. Ezeket az adatokat ezért volt szükséges felidézni, hogy lássuk: érdemes a kultúrára közpénzeket áldozni.

E három funkció tartalmának az összefoglalása azért fontos, mert a hamarosan elérhető európai uniós fejlesztési források éppen ezekre a célokra (kompetenciafejlesztés, attitűdformálás, közösségépítés) fognak jelentős összegeket biztosítani.

Annak érdekében, hogy a kultúra társadalmi hatásai érvényesüljenek, az Emberi Erőforrások Minisztériuma a kulturális terület számára két társadalompolitikai célt tűzött ki:

1. A „kulturális alapellátás” fogalmának bevezetése:

- Cél, hogy határon innen és túl minden magyar hozzáférjen a társadalom emelkedéséhez szükséges értékekhez, és így erősödjön a magyar identitás.
- A kulturális szolgáltatások terén az állami alapfeladatok meghatározása és a kulturális javakhoz való hozzáférés növelése.
- A saját helyzetük javításán dolgozó „cselekvő közösségek” támogatása, főként az elmaradott térségekben.

2. A kulturális közösségfejlesztés, közösségi innováció, közösségi tervezés – összefogás a helyi társadalom és gazdaság fejlődéséért és az életminőség színvonalának emeléséért.

- Bátorítjuk az előremutató helyi kezdeményezéseket, és különösen számítunk a fiatalok véleményére – a fejlődés elsősorban helyi ügy, amiért helyben kell felelősen cselekedni.
- Kihasználjuk a cselekvő közösségekben rejlő fejlesztési potenciált.

Számítanunk kell tehát arra, hogy a kultúra jóléti, társadalomfejlesztő és gazdasági teljesítményt fokozó hatásainak kibontakoztatása a következő években is napirenden lesz a fejlesztési források felhasználásának tervezése során.

Mint említettem, a kultúra a társadalompolitikai kihívások sikeres megválaszolásához az emberek viszonyulásának (attitűdjeinek) befolyásolásával tud hozzájárulni, ismerjük ugyanis, hogy az értékek felmutatásával segít a tájékozódásban, problémamegoldó látásmódot fejleszthet ki, és a csoportot összetartó integráló erővé tud válni.

Tavaly elvégeztük az ország összes járásának attitűdvizsgálatát, amelynek során közel kétmillió új adatot tartalmazó adatbázist sikerült létrehozni. Láthatóvá vált néhány érdekes összefüggés. A vizsgálatban nemcsak a kulturális helyzetről tájékozódunk, hanem emellett figyelembe vettünk olyan, a hazai közéletet érdeklő aktuális kérdéseket, mint a területi fejlettség vagy a népességfogyás. Vizsgálatainkból kiderült, hogy a gazdasági helyzet kedvező megítélése összefügg a járás fejlettségével. A válaszadók szerint a kedvező demográfiai helyzet szintén összefügg a járás fejlettségével. Úgy tűnik tehát, hogy minél fejlettebb egy járás, a megkérdezettek annál jobbnak érzékelik nemcsak a gazdasági, hanem a demográfiai helyzetet is. Ami a kulturális életet illeti, a válaszadók szerint a fejlettebb járásokat élénkebb kulturális élet jellemzi. Ez nem meglepő, azt viszont fontos megjegyezni, hogy a kulturális élet azokon az – 1.000 főnél magasabb lélekszámú – településeken kapott kedvezőbb pontszámokat, ahol jelen van valamilyen művelődési szakember.

Az ok-okozatiságot most nem célunk vizsgálni, de feltételezzük, hogy e szakemberek munkája hozzájárul a járások fejlettségéhez.

Feltűnő, hogy néha, nagyjából azonos adottságokkal rendelkező, szomszédos járások között komoly különbségeket találunk: például Budapeستől északkeletre, Nógrádban, a balassagyarmati járás nagyon alacsony, a vele délkeletről szomszédos pásztói járás nagyon magas mutatókkal rendelkezik. A fővárostól délkeletre, Pest megyében a gyáli és a monori járás nagyon alacsony, ellenben a szomszédos vecsési és ceglédi járás nagyon magas pontszámot kapott.

A következő időszakban azt kell majd megvizsgálunk, hogy az ilyen jellegű eltéréseknek mi az oka, és milyen beavatkozásra van szükség a javuláshoz. Egy járás helyzetének javulását a „tudáskörnyezet” fejlesztésével lehet elérni. Tudáskörnyezeten olyan társadalmi tevékenységek, technológiai és fizikai feltételek összességét értjük, amelyek célja, hogy segítse az együttműködésben rejlő tudás gyarapítását, a döntések és beavatkozások előkészítését. A fizikai feltételekhez tartoznak a kulturális intézmények, közösségi színterek, a technológiához a kínálat megtervezésének és a résztvevők elérésének, bevonásának módszerei. Mivel a könyvtárak is részét képezik egy járás tudáskörnyezetének, és közismert erősségük, hogy szolgáltatásaik minden települést elérnek, így egyértelmű, hogy fontos feladatot tölthetnek be az ország különböző területeinek fejlődésében, illetve összességében az ország jólétének fokozásában.

Nagy Mihály
